

TÜRKİYE'DEKİ TİCARET EĞİTİMİNE KATKISI BAĞLAMINDA “İKTİSÂD-I TİCÂRÎ” DERSİ VE KİTABI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ahmet Sait ÖZKUL¹

ÖZET

Bu çalışmada, 1934-35'ten önce Türkiye'de ticaret eğitiminin gelişimine katkı sağlayan “Ticari iktisat” ve “İktisâd-ı ticârî” adlı dersler ile İktisâd-ı ticârî adlı kitap incelenmektedir. Çalışma, birincil kaynaklara dayanan tarihsel bir araştırmadır. Çalışmanın ilk bölümünde, 1923-24 ile 1934-35 tarihleri arasında Ticaret Mektebinde okutulan “Ticari iktisat” dersi hakkında bilgi verilmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde, 1914-15 ile 1923-24 tarihleri arasında Ticaret Mektebinde okutulan “İktisâd-ı ticârî” dersi ve aynı isimle yayımlanan kitap incelenmektedir. Aynı zamanda bu bölüm içerisinde, “İktisâd-ı ticârî” kitabının yazarı olan Dr. Yakır Behar Efendi'nin hayatı hakkında bilgi verilmektedir. Çalışmanın son bölümde ise, “İktisâd-ı ticârî” dersi ve kitabı hakkında değerlendirilmelere ve önerilere yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ticaret bilgisi, Ticaret eğitimi tarihi, Türkiye'de ticaret eğitimi, İktisâd-ı ticârî, Ticari iktisat.

A STUDY ON “İKTİSAD-I TİCARI” COURSE AND THE BOOK IN THE CONTEXT OF CONTRIBUTION TO TRADE EDUCATION IN TURKEY

In this study, courses named “Ticari iktisat” and “İktisad-i ticari” and the book named “İktisad-i ticari”, which contributed to the development of commerce education in Turkey before 1934-35, are studied. The study is a historical research based on primary sources. In the first part of the study, information is offered about the “Ticari iktisat” course which was taught in Ticaret Mektebi between 1923-24 and 1934-35. In the second part of the study, the “İktisad-i ticari” course which was taught at Ticaret Mektebi between 1914-15 and 1923-24 and the book published with the same name are studied. At the same time in this part, information is offered about the life of Dr. Yakir Behar Efendi the author of the book “İktisad-i ticari”. In the last part of the

¹ Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, saitozkul@sdu.edu.tr

study, the assessments and suggestions are offered about the “İktisad-i ticari” course and the book.

Keywords: *Commercial knowledge, History of commerce education, Commerce education in Turkey, İktisad-i ticari, Ticari iktisat.*

1. GİRİŞ

Bu çalışmada, işletme iktisadı ilminin, 1930’lu yıllarda Türkiye’ye girişi öncesinde, Ticaret Mektebi bünyesinde gösterilen ve ticaret eğitimine katkı düzeyi yüksek olduğu tespit edilen derslerden, “İktisâd-ı ticârî” dersi ve aynı isimle telif edilen kaynak eser değerlendirilmektedir.

II. Dünya Savaşı sonrasında, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Türkiye’nin siyasi, askerî ve ekonomik açıdan yaklaşması sürecindeki gelişmelerden, “İşletme” akademik alanı da önemli ölçüde etkilenmiştir. 1950’li yıllar sonrasında ABD yazınının etkisiyle birlikte, yönetimle ilgili Türkiye’de yazılanların, *yönetimin ilke ve süreçleri ve insan ilişkileri yaklaşımlarına* doğru yönelmesi söz konusudur. 1950’lerden önce ise yükseköğretim ortamlarında ve yönetim yazınında, Türkiye’de bugünkü “İşletme” disiplininin temelini teşkil eden Almanya kökenli, “İşletme iktisadı” akademik alanının büyük ölçüde etkisi görülmektedir (Erçek ve Üsdiken, 2011: 229-230).

Türkiye’de iş yapılan yerlerin bir “bilim” konusu olarak görülmesi 1930’lu yıllarla birlikte başlamıştır. Bu yıllarda ülkemizde, hem sistematik bir işletme bilimi eğitiminin hem de çağdaş işletmecilik ve yöneticilik konularıyla ilgili, işletme iktisadı ilminin temelleri atılmıştır. Bu gelişmeler, Almanya’da 19. yüzyıl sonlarından başlayarak oluşan *Betriebswirtschaftslehre (BWL)* ilminin Türkiye’ye ithal edilmesi ile meydana gelmiştir. Türkçe kullanımda, *işletme iktisadı* veya *işletme ekonomisi* olarak ifade edilen ve Türkiye’de “akademik” açıdan işletme disiplininin temelini teşkil eden bu ilim, 1930’lu yıllardan başlayarak 1950’lere kadar işletmelere dair düşünce ve teknikler üzerinde tesirli olmuştur (Üsdiken, 2003: 120).

1930’larda kendine özgü yasaları olan bir bilim halini almış işletme iktisadı ilminin, daha önceki tarihsel süreçte ticaret bilgisi vermeye odaklandığı görülmektedir. Örneğin Almanya’da, işletme iktisadı ilmi; daha önce ticaret ilmi, ticaret tekniği, ticaret işletmesi bilgisi, daha sonra ise birim ekonomisi bilgisi, özel ekonomi bilgisi ve en nihayet işletme ekonomisi bilgisi adını almıştır. Bu isimlere bakılırsa, işletme ekonomisi adı verilen bu ilmin konusu zamanla değişmiştir. Bir zamanlar ticaret bilgisi ve ticaret tekniği odaklı bilgi vermekle yetinen bu bilgi dalı, ekonomik hayatın faaliyetlerini de kapsamına almış ve sınıî müesseselere ait meselelerle ilgilenmeye başlamıştır. Yüksek ticaret okullarının ve ticaret akademilerinin kurulmasıyla beraber, bu

ticarî bilgilerin işlenmesi ve sistematize edilmesi neticesinde, işletme ekonomisi ilmi oluşmaya başlamıştır. Bu noktada işletme iktisadı ilminin ana köklerinden birisinin *ticaret bilgisi* olduğu görülmektedir (Ete, 1937/1985: 134-135).

Türkiye'nin ticaret eğitimi açısından önemli yükseköğretim kurumlarından olan Ticaret Mektebinde² işletme iktisadı ilminin okutulmaya başlanması, 1934-35 eğitim-öğretim yılı itibarıyla başlamıştır. İşletme iktisadı ilmi okutulmaya başlamadan önceki tarihsel süreçten önce de mektepte, ticaret bilgisinin yanında ticaret usul ve yöntemlerinin öğretimi yapılmaktadır (Özkul, 2016). Fakat özellikle 1934-35 tarihinden önce Ticaret Mektebinde, ticaret bilgisine yönelik ve “önemli” olarak nitelenebilecek “Ticari iktisat” adında bir dersin okutulduğu görülmektedir (Fındıkoğlu, 1946). Bu dersin ise diğer derslerden farklı bir değere sahip olduğu söylenebilir. Çünkü işletme iktisadı ilmi, Ticaret Mektebinin müfredat programında “Ticari iktisat” dersinin yerine konulmuştur. Tam da bu noktada “Ticari iktisat” dersinin niteliğini ve basılı kaynaklarını incelemek önem arz etmektedir. Bu bağlamda söz konusu dersin, ne tarz bir ticaret bilgisi içeriğine sahip olup olmadığının incelenmesi, işletme alanına ve işletmecilik eğitimi tarihi literatürüne önemli katkı sağlayacaktır.

Bu çalışma kapsamında yapılan birinci el kaynak araştırması ve arşiv taramalarında, 1923-24 ile 1934-35 eğitim-öğretim sürecinde Ticaret Mektebinde okutulan “Ticari iktisat” başlıklı dersin, basılı kaynağına ve bu dersin içeriklerine ulaşılamamıştır. Bu nedenle çalışmanın kapsamı biraz daha genişletilmiş ve Cumhuriyet'in ilanından yaklaşık on yıl önceki süreç ele alınmıştır. Tam da bu noktada, ülkemizde yayımlanan ve ticaret bilgisine yönelik dikkat çekici basılı kaynaklardan birisi olan “İktisâd-ı ticârî” kitabı ve aynı isimle gösterilen dersle karşılaşılmıştır. 1915 yılında yayımlanan İktisâd-ı ticârî kitabına ve aynı isimdeki dersin içeriğinin yer aldığı 1916 tarihli Ticaret Mektebi müfredat programına ulaşılması neticesinde çalışmada, söz konusu birinci el kaynaklara yönelik bir inceleme yapılmıştır.

2. “TİCARİ İKTİSAT” DERSİ

Alman işletme iktisadı ilmi Türkiye'ye gelmeden önce, iş hayatına yönelik olarak eğitim vermeyi odağına aldığı söylenebilecek iki yükseköğretim kurumu bulunmaktadır. Bunlardan biri Mülkiye Mektebi diğeri ise Ticaret Mektebidir. Mülkiye Mektebi öncelikli olarak *devlet hizmetinde* çalışacak bireyleri yetiştirmeyi hedeflemekle beraber müfredatlarında ticaret bilgisine yönelik derslere de yer vermektedir. 1883

² Bu tarihlerde kurumun adı, *Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi* şeklindedir (Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Yıllığı; 1936).

yılında öğretim faaliyetine başlayan Ticaret Mektebinin ise öncelikli olarak, *ticaret ve iş dünyasına yönelik* eğitim vermeyi hedeflemesi söz konusudur. Alman işletme iktisadı ilmi Mülkiye Mektebinin ders programlarına 1936 yılında girmiştir. Ticaret Mektebi bünyesinde ise 1934-35 eğitim öğretim yılından itibaren “İşletme ekonomisi” adıyla okutulmaya başlamıştır (Erçek ve Üsdiken, 2011: 231-235).

Ticaret Mektebinde 1930’lu yılların hemen öncesindeki tarihsel süreçte, ticaret bilgisini, özellikle iktisat noktasından ele alan derslerin olup olmadığı incelendiğinde, Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte “iktisat” derslerinin artırıldığı ve programda “Ticari iktisat” başlıklı bir dersin yer aldığı görülmektedir (Fındıkoğlu, 1946: 63). 1923-24’ten sonra Ticaret Mektebi ders programında görülen “Ticari iktisat” dersi (Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebinin 50. Yılından..., 1933/2000: 20), 1934-35 eğitim-öğretim yılından itibaren yerini “İşletme ekonomisi” dersine bırakmıştır (Erçek ve Üsdiken, 2011: 233-234).

Literatürdeki bilgilerde de görüldüğü üzere “Ticari iktisat” dersi, Ticaret Mektebi bünyesinde, 1923-24 ile 1934-35 eğitim ve öğretim sürecinde okutulmuştur. Bununla beraber Ticaret Mektebinin müfredat programlarında yapılan taramalarda bu tarihlerden yaklaşık on yıl önceki süreçte ise mektepte (1916-1924), “İktisâd-ı ticârî” adında bir dersin okutulduğu görülmektedir. Bu noktada mektep bünyesinde okutulması noktasında birbirlerini takip eden bu derslerin ve bu derslerde kullanılan basılı kaynakların, Türkiye’deki ticaret bilgisinin ve eğitiminin gelişimini göstermek adına önemli ipuçları barındırdığı ifade edilebilir.

Bu çalışma kapsamında Ticaret Mektebinin, 1916 tarihine ait müfredat programı incelendiğinde, “Ticari iktisat” başlığıyla bir dersin olduğu tespit edilmiş fakat özellikle bu başlıkla söz konusu derse ait birinci el basılı kaynağa, kaynağı yayımlayan herhangi bir müellife veya ders içeriklerine ulaşılamamıştır. Bununla beraber Cumhuriyet’in ilanından önce yani Ticaret Mektebi’nin adı “Ticaret Mekteb-i Âlisi” olduğu dönemde, “Ticari iktisat” dersinin Mustafa Zühtü (İnhan) tarafından okutulduğu bilinmektedir (Yazman, 1985: 38). Nitekim “Ticari iktisat” dersinin 1924’ten sonra programlara girdiği bilindiğine göre aslında M. Zühtü (İnhan) tarafından Cumhuriyet’in ilanı öncesinde de Ticaret Mektebinde okutulan bu dersin “İktisâd-ı ticârî” dersi olduğu çıkarımında bulunulabilir. Ayrıca bu çıkarım bir açıdan önemli bir ipucu olarak da değerlendirilebilir. Çünkü 1924’e gelinceye kadar, tespit edilebildiği nispette Ticaret Mektebinin 1916 tarihli ders programında “Ticari iktisat” değil, “İktisâd-ı ticârî” başlığıyla bir ders bulunmaktadır. Bu noktada ilerleyen zaman içerisinde 1916-1924 süreci arasındaki ders programlarına ulaşıldığı takdirde daha net tespitler yapılabileceğinin özellikle altı çizilmelidir.

Sonuç olarak söz konusu derslerin, Ticaret Mektebi bünyesinde şu tarihi akış içerisinde okutulduğu ifade edilebilir. Cumhuriyet'in ilanından önce Ticaret Mektebinde “İktisâd-ı ticârî” dersini veren M. Zühtü (İnhan), 1924'ten sonra da “Ticari iktisat” başlığıyla (içeriği geliştirilme ihtimali de bulunan) bu dersi devam ettirmektedir. 1934-35 itibariyle de bu dersler yerini bilimsel niteliği yüksek ve olgunluk düzeyinde bir disiplin olan işletme iktisadı/ekonomisi ilmine bırakmaktadır. Bu tarihten itibaren de Ticaret Mektebi bünyesinde yer alan işletme iktisadı dersi, daha önce de ifade edildiği gibi M. Zühtü (İnhan) tarafından verilmektedir.

Bu tespitlerin odağında yapılan değerlendirmeler, 1934-35 tarihinin önemli bir dönüm noktası olduğunu ve müstakil bir “İşletme iktisadı” ilminin Ticaret Mektebine bu tarihten itibaren girdiğini göstermektedir. Bu tarihten geriye doğru gidildiğinde de ilk olarak 1923-24 ve 1934-35 sürecinde mektepte okutulan “Ticari iktisat” dersi göze çarpmaktadır. Daha sonra ise 1915-16 ile 1923-24 sürecinde “İktisâd-ı ticârî” dersi görülmektedir. Ticari iktisat dersinin, mektep programlarında belirtilmesi ve M. Zühtü (İnhan) tarafından okutulduğu bilgisi dışında, dersle ilgili olarak yukarıda da ifade edildiği üzere 1923-24 sonrasında yayımlanan herhangi bir basılı kaynağa ulaşamamıştır.

3. “İKTİSÂD-I TİCÂRÎ” DERSİ, KİTABI ve MÜELLİFİ

Ticari iktisat ifadesinin *iktisâd-ı ticârî*nin aynı anlamdaki açılımı olduğu bilinen bir gerçek olsa da, dersin adıyla beraber içeriğinin de değişme ihtimali bulunması hasebiyle, bu bölümde öncelikle “İktisâd-ı ticârî” adında bir dersin bizzat yer aldığı Ticaret Mektebi müfredat programları incelenmektedir. Daha sonra ise “İktisâd-ı ticârî” adlı kitabın müellifi olan Dr. Yakır Behar Efendi'nin hayatı aktarılmaktadır. Son olarak bu kitabın içeriği hakkında detaylı bilgi verilmektedir.

3.1. “İktisâd-ı Ticârî” Dersi

Bu bölüm kapsamında, Cumhuriyet dönemi öncesindeki tarihsel süreçte, Ticaret Mektebinde, “İktisâd-ı ticârî” dersinin gösterilip gösterilmediğini tespit etmek için gerekli araştırmalar yapılmıştır. Ticaret Mektebinin 1883, 1894 ve 1913 tarihlerindeki ders programlarına bakıldığında *ilm-i iktisat*, *ilmi servet* ve *coğrafya-yı iktisâdî* dersleri bulunmaktadır. Fakat “İktisâd-ı ticârî” dersiyle ilgili olarak herhangi bulguya rastlanılmamıştır (Ticaret Mekteb-i Âlisi Müfredatlı Ders Programı, 1913; Özkul, 2016).

Bununla beraber, “İktisâd-ı ticârî” dersinin, 1916 tarihli Ticaret Mekteb-i Âlisi müfredat programı içerisinde, adının geçtiği ve içeriklerinin yer aldığı tespit edilmiştir. “İktisâd-ı ticârî” dersinin, “*İktisâd-ı ticârî-i millî*”

ana başlığı altında 12 fasıldan oluşan içeriği, genel hatlarıyla şu şekilde belirtilmektedir. “1-Ticaret hakkında mâlûmât-ı umûmiye-i esâsiye (ticaret, tarif ve mahiyeti, tavsifi, ticaret memleketleri), 2-Ticaretin şûbât-ı esâsiyesi, muhtelif nokta-i nazarlara göre ticaret, 3-Devr-i ibtidâi teşkilât-ı ticâriyesi, 4-Devr-i hâzır ve teşkilâtı (kollektif ve komandit ticaret şirketleri, hisse senetli şirketler), 5-Ticaret-i beynelmilel, 6-Ticaret-i millîye, 7-Meskûkât, 8-Evrâk-ı nakdiye, 9-Senedât ve evrâk-ı ticâriye, 10-Bankalar, 11- Mikyâsât, 12-Ticaretin tensiki” (Ticaret Mekteb-i Âlîsi Talimatname ve Müfredatlı Ders Programı, 1916: 105-108). Ticaret Mekteb-i Âlîsi’nin, *kısm-ı sâni* bölümünün birinci senesinde, haftalık 2 saat olarak gösterileceği belirtilen iktisâd-ı ticârî dersinin bu içeriğinin, dönemin ticaret bilgisine ve kültürüne yönelik temel meselelerin öğretimini önceleyen bir yaklaşıma sahip olduğu ifade edilebilir.

“İktisâd-ı ticârî” dersinin yukarıda ana hatlarıyla gösterilen müfredattaki içeriğinin yanında, dersin adıyla aynı olan basılı bir kaynak esere ulaşılmıştır. Bu eser Ticaret Mekteb-i Âlîsi muallimleri arasında da ismi geçen Dr. Yakır Behar Efendi tarafından kaleme alınmıştır. “İktisâd-ı ticârî” adlı bu kitap; gerek “İktisâd-ı ticârî” dersine temel teşkil etmesi ve gerekse de “Ticari iktisat” dersine temel teşkil ettiğine yönelik ihtimalin kuvvetli olması hasebiyle, başlı başına incelenmeye değer bir kaynak eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda 1331/1915 tarihinde yayımlanan “İktisâd-ı ticârî” adlı kitabın içeriğinin değerlendirilmesi, Türkiye’de 1930’lardan önceki işletmecilik bilgisi hakkındaki tartışmalara katkı sağlaması adına önem arz etmektedir. Değerlendirmeye geçmeden önce ise, Dr. Yakır Behar Efendi’nin hayatı hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

3.2. Dr. Yakır Behar Efendi’nin Hayatı

Dr. Yakır Behar, 1890 tarihinde Edirne’de Musevi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi (www.behmoiras.org, 2017). İlk ve orta öğretimine dair herhangi bir bilgiye ulaşılamayan Yakır Behar, 1913 yılında “Venedik R. Yüksek Ticaret Okulu” (Della R. Scuola Superiore Di Commercio Di Venezia), Ekonomi ve Hukuk bölümünden, Osmanlı mali yapısıyla ilgili “Osmanlı İmparatorluğuna Doğrudan Katkılar” (Le Contribuzioni Dirette Nell’Impero Ottomano) başlıklı teziyle mezun oldu (Bollettino, 1913a: 63-64). Daha sonra bu tez, Nicola Zanichelli editörlüğünde, “Le Finanze Turche (Türkiye Umûr-ı Mâliyesi): Le contribuzioni dirette nell’Impero Ottomano” başlığıyla kitap haline getirildi ve 1913 yılında³ Bolonya’da İtalyanca olarak yayımlandı (Bollettino, 1913b: 27; Behar, 1915: 78).

Dr. Yakır Behar Efendi hakkında, 1916 tarihli Ticaret Mektebi müfredat programında, “Venedik Dârülfünûnundan Doktor, Mâlûmât-ı

³ Dr. Yakır Behar, tezinin kitap olarak yayımlanma tarihini, “İktisâd-ı ticârî” kitabında 1913 olarak belirtmesiyle beraber, bazı kaynaklarda bu tarih 1914 olarak ifade edilmektedir (Bknz. <http://polovea.sebina.it>, 2017).

Ticariyye ve Hukûkiyye Muallimi" ifadeleri geçmektedir (Ticaret Mekteb-i Âlisi Talimatname ve Müfredatlı Ders Programı, 1916: 4). Fakat okulda 1913'ten sonra ve 1916'dan önceki bir tarihte muallimliğe başladığı ihtimali yüksektir. Çünkü 1913 ders programında "İktisâd-ı ticârî" dersinin veya Yakır Behar'ın adı geçmemektedir. Büyük ihtimalle 1914 yılında okulda göreve başladığı söylenebilir. Çünkü "İktisâd-ı ticârî" kitabı 1915 tarihlidir ve kitabın girişinde, ders işleyiş tarzına ve öğrencilerine atıfta bulunmaktadır (Behar, 1915: 4). Ticaret Mektebindeki muallimliği sürecinde Dr. Yakır Behar, kadınlara ticaret eğitimi verilmesi amacıyla mektep bünyesinde açılan, Amelî İnas Ticaret Şubesi'nde "inasa (kadınlara) mahsus konferanslar" adı altında da dersler vermiştir (Oktar, 1998: 49). Bununla beraber Dr. Yakır Behar'ın 1916 yılında İktisadiyat Mecmuası'nda, "Spekülasyon Ticareti" başlığıyla birbirini takip eden 5 makalesi bulunmaktadır (Koraltürk, 2001: 310).

Dr. Yakır Behar Efendi, 1918-19 yıllarında, Musevi cemaatlerinden olan B'nai B'rith XI. Bölge Büyük Locası'nın yazmanlığını yapmış aynı zamanda hukuk ve B'nai B'rith kurumu ile ilgili incelemeler yayımlamıştır. Bununla beraber kurumun yayın organı olan Hamenora dergisinin 1923-25 yılları arasında yayın kurulu üyeliğini yapmıştır. 1927'den sonra yayımlanan Genel Komite kararında Dr. Yakır Behar'ın adı geçmemektedir. 1923'ten 1925 yılı sonuna kadar dergiyi büyük gayretlerle yönetmeye çalışan Dr. Yakır Behar'ın derginin yayımlanmasındaki güçlüklerden dolayı yönetimden ayrıldığı belirtilmektedir (Bali, 1996: 53). Hayatı ile ilgili başlı başına detaylı bir çalışma olmaması hasebiyle ne zaman vefat ettiğine dair bir bilgi bulunmamakla beraber aile soy ağacında İsrail'de vefat ettiği görülmektedir (www.behmoiras.org, 2017).

3.3. İktisâd-ı Ticârî Kitabı

Dr. Yakır Behar tarafından 1915 tarihinde yayımlanan "İktisâd-ı ticârî" kitabının kapak sayfasında müellifle alakalı, "*Venedik Ulûm-ı İktisadiyye ve Hukukîyye Fakültesi mezunlarından ve Dersââdet Ticaret Mekteb-i Âlisi muallimlerinden*" ifadesi geçmektedir. Bu ifadenin hemen altında Abdülhak Hamit'in, "*Bir tâcir, müteallik bulunduğu aileyi; tüccâr, bulunduğu milleti ihyâ eder.*" sözü aktarılmaktadır. Kitap, Kanaat Matbaası'nda basılmıştır ve kitabın nâşiri Kanaat Kütüphanesi sahibi İlyas Bey'dir. Kitap 77 sayfadan oluşmaktadır. Fiyatı 6 kuruştur.

Kitabın ikinci sayfasında büyük puntuyla yazılan "*Dersââdet Ticaret Mekteb-i Âlîsine*" ifadesi bulunmaktadır. Devamında ise müellif, detaylı ticarî işlemlerden, ticaretin gelişmesine yardımcı olan ve ticareti kolaylaştıran ticari-iktisadi kurumlardan, kısaca ticarete ait teşkilât-ı hâzıradan (zamanın ticari örgütlerinden) bahseden bir eser vücuda getirmek amacıyla, "İktisâd-ı ticârî" başlığı altında küçük eserler telif ve neşretmeye başladığını belirtmektedir. Dr. Yakır Behar kitaplarının; Venedik ve Zürih Darülfünunlarında aldığı

derslerden, Osmanlı İmparatorluğu bünyesindeki ve yabancı memleketlerin piyasalarındaki ticari-iktisadi kurumların ziyaretlerinden, mülakatlardan, yerli ve yabancı eserlerdeki uygulamalardan istifadesi neticesinde elde ettiği birikimle, Ticaret Mekteb-i Âlisi talebeleri ve serbest ticaret şubesi müdavimlerine okuttuğu derslerden oluştuğunu ifade etmektedir (Behar, 1915: 3-4).

Dr. Yakır Behar İktisâd-ı Ticârî kitabının; ticaret alanıyla ilgili teorik bilgiler ile uygulamayı (nazariyât ile ameliyâtı), okul ile hayatı uyumlu şekilde bir araya getirdiğini, yazılması esnasında da ticaretle uğraşanlar ve ticarî ilimler hakkında bilgi edinmek isteyenlerin istifadesinin, özellikle dikkate alındığını dile getirmektedir. Müellif “Birinci Kitap-Ticaret”, başlığını vererek ikinci bir kitabı da neşretmeyi hedeflediğini ifade etmekte ve kitap hakkında ticaretle ilmiyle uğraşanların geribildirimlerini önemseydiğini vurgulamaktadır (Behar, 1915: 4-5).

Dr. Yakır Behar Efendi'nin “Birinci Kitap-Ticaret” olarak tanımladığı bu kitabının devamı olan bir eser yazıp yazmadığı akla gelmektedir. Fakat yapılan araştırmalarda müellifin bu kitabının devamı niteliğinde olan başka bir basılı eserine rastlanılmamıştır. “İktisâd-ı ticârî” kitabı üç fasıldan oluşmaktadır. Birinci fasıl “Ticaret ve Mübadele”, ikinci fasıl “Ticaretin Feyiz ve İkbâl-i Şerâiti”, üçüncü fasıl ise “Ticaret ve Tüccar” başlığıyla nitelenmiştir.

Kitabın birinci faslı olan “Ticaret ve Mübadele”, altı alt başlıktan oluşmaktadır. Birinci alt başlık “*Sanat: Târifât, taksimât ve muhtelif sunûf-ı sinâiyye arasındaki münasebât*” şeklindedir. Bu başlık altında sanatın tarifi yapılmakta, kısımları ve çeşitli sinâî sınıflar arasındaki ilişkiler ele alınmaktadır. Sanat kavramı; ticari ve ekonomik bir değer üretebilmek için, insanın beden gücü ve makinalar vasıtasıyla düzenli ve amaca yönelik bir çalışma faaliyeti gerçekleştirmesi olarak tanımlanmaktadır.⁴ Sanat tanımının hemen sonrasında ise sanayi kavramına geçilmektedir. Sanayinin kısımları; sanâyi-i ihrâciyye, sanâyi-i zirâiyye, sanâyi-i îmalıyye, sanâyi-i nakliyye, sanâyi-i ticârîyye olmak üzere beş başlık altında ele alınmaktadır. Bu alt başlıkta son olarak sanayinin kısımları birbirleriyle yakın ilişkili olduğu ve

⁴ “Sanat” kavramı, günümüzde zihinlere, daha çok sözlükteki ilk anlamıyla; “*bir duygu, tasarı, güzellik vb.nin anlatımında kullanılan yöntemlerin tamamı*” (TDK, 2017), şeklinde çağrışım yapmaktadır. Bununla beraber “sanat” kavramının, 19. yüzyıl ticaret eğitimi literatüründe de kullanıldığı belirtilmelidir. Hatta *İktisâd-ı ticârî* kitabının birinci fasılının ilk maddesinde görüldüğü gibi, 19. yüzyılda ülkemizde yayımlanan bazı ticaret kitaplarının da ilk bölümleri “sanat” kavramının tarifi ile başlamaktadır (Hamid, 1909: 3). Tam da bu noktada kavram karmaşasının oluşmaması açısından, ülkemizin 19. yüzyıl ticaret eğitimi literatüründeki “sanat” kavramının, sinâat yani “meslek veya zanaat” anlamından yola çıkılarak tanımlandığı belirtilebilir (Kubbealtı Lugatı, 2017). Dolayısıyla söz konusu dönemdeki ticaret bilgisi içerikli kaynaklarda “sanat” kavramının, “ekonomik değer üretilen endüstriyel ve/veya ticarî faaliyet” anlamında kullanıldığı ifade edilebilir (Behar, 1915: 9-13).

aynı zamanda birbirlerini tamamladıkları belirtilmektedir. İkinci alt başlık "*Münâsebât-ı Beşeriyye: Bir çiftçinin rüyası taksîm-i âmâl ve teâvün*" şeklindedir. Bu başlık altında Fransız şairlerinden Sully Prudhomme tarafından yazılan "Bir rüya" adlı şiirine yer verilerek, insanların birbirlerine olan ihtiyaçları ve birbirlerini sevmelerinin gerekliliği vurgulanmaktadır. "*Her ferdin sa'yi umûma hizmet eder.*" sözünün neticesi olan, *her insanın kabiliyetli olduğu meslek/çalışma alanıyla insanlığa hizmet etmesinin önemi*, üzerinde durulmaktadır. Kitaba göre bu yaklaşım *teâvündür* ve bunun da tezahürü ise *mübâdele*dir. Üçüncü alt başlık, "*Mübâdele: Tarifi, mübâdele-i ayniyyenin mübâdele-i ticariyyeye tahvili, nakit ve evsâfi, alım-satımın tarifi*" şeklindedir. Bu bölümde ticaretin mübadeleden ibaret bir kavram olduğu üzerinde durulmaktadır. Dördüncü alt başlık, "*Ticaret: Ticaret, nakliyat sanatı değildir; mübâdele sanattır.*" şeklindedir. Bu başlık altında ticaretin sadece bir malı bir yerden bir yere ulaştırmanın ticaret anlamına gelmeyeceği, bu ulaştırma işleminin aslında ekonomik değer üreten faaliyetlerden oluştuğu ve alım-satım sözleşmesi gibi birçok belgeye dayalı işlemin bulunduğu vurgu yapılmaktadır. Beşinci alt başlık, "*Ticaretin Ehemmiyeti: Ticaret, müvellid-i servet midir, değil midir? Abdülhak Hamit Bey'in ticaret hakkındaki sözleri*" şeklindedir. Bu başlık altında, ticaretin serveti oluşturmasındaki rolü üzerinde durulmaktadır. Ticaretin bir ülkenin gelişmiş ülkeler arasında yerini alabilmesi için en gerekli faaliyetlerden olduğu ifade edilmektedir. "*Hulâsa*" şeklinde ifade edilen altıncı alt başlıkta ise kısaca birinci fasıldaki tüm bilgilerin özü aktarılmaktadır (Behar, 1915: 8-29).

Kitabın ikinci faslı olan "Ticaretin Feyiz ve İkbâl-i Şerâiti", altı alt başlıktan oluşmaktadır. Birinci alt başlıkta, "*Ticaretin feyiz ve ikbâl-i şerâiti hangileridir?*" sorusunun cevabı verilmektedir. Ticaretin verimli bir şekilde yapılabilmesi ve gelişmesi için gerekli şartlar, şerâit-i tabiiyye, şerâit-i maneviyye ve ahlâkiyye, şerâit-i iktisadiyye ve kanuniyye olarak ifade edilmektedir. İkinci alt başlık olan "*Şerâit-i tabiiyye*"de, bir ülkenin ticaretinin gelişmesinde coğrafi ve jeopolitik konumunun önemi anlatılmaktadır. Kitapta bir ticaret erbabının üçüncü alt başlık olan, "*Şerâit-i mânevîyye ve ahlâkiyye*" üzerinde önemle durması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Şerâit-i mânevîyyeden maksat, ticaret için gerekli olan bilgiye sahip olmak, şerâit-i ahlâkiyyeden maksat ise dürüst ve itibarlı bir tüccar olmanın faziletinin sorumluluğunda ve bilincinde olmak şeklinde tanımlanmaktadır. Dördüncü alt başlık, "*Şerâit-i iktisâdiyye ve kanûniyye*" şeklindedir. Bu başlıkta, bir ülkenin iktisadi açıdan ilerleyebilmesi için, gerekli altyapıların (gümrük, liman vb.) tamamlanması ve ticari örgütlerinin gelişmesi ile mümkün olduğu belirtilmektedir. Beşinci alt başlık, "*Ticaret Mektepleri: Klasik ve ticârî tahsîl ve terbiye, tahsîl ve terbiye-i ticâriyyenin menşei, esâsâtı, tekemmülâtı*" şeklindedir. Bu başlıkta Batı'da ve ülkemizde faaliyet gösteren ticaret okullarının nitelikleri, gelişimleri ve eğitim-öğretim tarzları ile alakalı bilgiler aktarılmaktadır. Altıncı alt başlık, "*Ticaret*

kongrelerinin gâyesi, sûret-i teşekkülleri, Sidec Cemiyeti, beynelmilel ticaret dersleri” şeklindedir. Bu başlıkta, ticaret bilgisinin uluslararası boyutta yayılması açısından önemli rol üstlenen o dönemin ticaret kongreleri hakkında bilgi verilmektedir (Behar, 1915: 30-50).

Kitabın üçüncü faslı olan “Ticaret ve Tüccar”, üç alt başlıktan oluşmaktadır. Birinci alt başlık, “*Ticaretin muhtelif nikât-ı nazardan tasnifi: Ticaretin madde, kemiyet, keyfiyet, muhâtara, kâr, memleket veya coğrafya, mesafe, eşhâs, sermaye, nokta-i nazarlarından tasnifi ve bunlara müteallik mülâhâzat*” şeklindedir. Bu başlıkta, ticaretin ve ticarî faaliyetlerin sınıflandırılması üzerinde durulmaktadır. İkinci alt başlık, “*Tacir ve tasnifi: Tacirin tarifî, tacirin iktisat ve hukuk nokta-i nazarından tarz-ı telakkîsi, tacirin hukuk ve vezâîfi, tasnifi, asıl tüccar sınıfı. Tüccarın sunûf-ı tâliyesi: ticaret mutavassıtları ve ticaretin muavinleri, ticaret esnaf cemiyetleri ve daireleri, seyyar tüccar memurları mektebi, ticaret memurları cemiyetler(i)*” şeklindedir. Bu başlıkta tüccar/tacir ile diğer ticaret erbabları (örn. fabrikatör, mütahit vs.) arasındaki kavramsal açıdan benzerlikler ve farklılıklar üzerinde durulmaktadır. Üçüncü alt başlık ise “*Mülâhazât-ı umûmiyye: Ticaretin dâire-i faaliyeti, mesâil-i fenniyye ve ticariyye, Alman meşâhîr-i şuarâsından Goethe ve Schiller ile Abdülhak Hamit Bey’in tâcir hakkında sözleri*” şeklindedir. Bu başlıkta okuyucuları ticaret yapmaya/çalışma hayatında aktif ve verimli olmaya teşvik etme adına, yerli ve yabancı ünlü düşünürlerin ticaret, tüccar ve ticari faaliyetler ile ilgili sözleri aktarılmaktadır (Behar, 1915: 51-75).

İktisâd-ı ticârî kitabı içerisinde, yukarıda ifade edilen bilgiler kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır. Bölümlerle ilgili izahlar yapılırken de, iktisat ve ticaret alanındaki yerli ve yabancı düşünürlerin fikirleri, dipnot yöntemiyle ve metin içi atıf şeklinde yapılan alıntılarla aktarılmaktadır. Örneğin yabancı yazarlardan Dr. Carl Anton Schäfer ve E. Clevean-Stevens; Türk düşünürlerden de Cavid Bey ve (İsmail) Hamid Bey’in isimleri, dipnot tarzındaki alıntılarda geçmektedir.

4. DEĞERLENDİRME ve ÖNERİLER

Bu çalışmanın odağını teşkil eden “İktisâd-ı ticârî” kitabı ile birlikte, kurulduğu günden itibaren Ticaret Mektebi bünyesinde, ticaret bilgisinin farklı alanlarına yönelik kitaplar da yayımlanmıştır (Erçek ve Üsdiken, 2011: 232-233). Mektebin açılış tarihi olan 1883’ten itibaren ders programlarında öne çıkan alanların, muhasebe ve ticaret bilgisi içerikli derslerden oluşması hasebiyle (Özkul, 2016), bu durumun mektep bünyesinde söz konusu alanlarda yayımlanan kaynak eserlere de yansıdığı söylenebilir. Bu noktada Ticaret Mektebinin, Türkiye’deki işletmecilik eğitimi alanına katkı sağlamış olan ve muallimleri tarafından yayımlanan, hatırı sayılır çoğunlukta,

muhasabe-ticaret bilgisi ağırlıklı basılı kaynağa öncülük ve ev sahipliği yaptığı ifade edilebilir.

“İktisâd-ı ticârî” kitabının iddiası, zamanın ticaret bilgisini, müellifi tarafından bireysel olarak deneyimlenen ve/veya gözlemlenen ticaret hayatı gerçekleri tecrübesiyle birlikte aktararak, en iyi şekilde öğretme noktasındadır. Dr. Yakır Behar Efendi'nin, yurt dışında yükseköğretim düzeyinde ticaret eğitimi alması, ticaret hayatı tecrübesinin olması ve birçok önemli düşünürden istifade ederek “İktisâd-ı ticârî” kitabın kaleme alması ve dersini okutması bunların her ikisinin de niteliğine bakılmasının gerekli olduğunu akla getirmektedir. Bu noktada, ilk olarak iktisâd-ı ticârî dersinin içeriğinin yer aldığı 1916 tarihli müfredat programında derse dair, o günün gerekli ticaret bilgilerini genel olarak ele aldığını belirtmekte fayda vardır. İkinci bir nokta olarak da kitabın telifi esnasında bilimsel yöntemlerden (dipnot gösterme, alanın öncüllerine atıfta bulunma) istifade edilse de, içeriğinde; bilim olmaya namzet akademik bilgi üretimi iddiası, ekol olmuş bir bilimin devamı olduğuna dair ipucu veya bir bilimin farklı perspektifi olduğuna dair yaklaşımların bulunduğunu ifade etmek zordur. Dolayısıyla kitapta, iktisat disiplini ve ticaret bilgisinden istifade edilerek ortaya konulan ve düzenli bir sunum tarzı olan öğretim anlayışının izleri görülmektedir.

Bu noktada, “İktisâd-ı ticârî” kitabının iktisadi bilgi göz ardı edilmeden ticaret bilgisi öğretimi yapılmasını öneren bir kaynak olarak tasarlandığı ifade edilebilir. Bu çalışmanın sınırlılıkları nispetinde tespit edildiği üzere de, 1915 tarihinden önce ve sonra ülkemizdeki yükseköğretim kurumlarında da özellikle okutulduğuna dair bir bulguya rastlanılmamıştır. Kitap içerisinde, Ticaret Mektebi talebelerine yönelik derslerdeki birikimin kitabın içeriğine yansıdığı belirtilmektedir (Behar, 1915: 4). Bu bağlamda “İktisâd-ı ticârî” kitabının, ticaret eğitimi alan talebelere ve ticaret erbabına yönelik önemli bir ticaret bilgisi kaynağı olduğu ifade edilebilir.

“İktisâd-ı ticârî” dersinin ise önemi şudur ki; bu ders, 1915-16 ile 1924 yılları arasında, işletmecilik bilgisine katkı sağlama düzeyinin diğer derslere nazaran daha yüksek olduğu ihtimalini akıllara getirmektedir. 1923-24 ile 1934-35 eğitim öğretim yılları arasında da “Ticari iktisat” adıyla form değiştirerek verilmesi ve 1934-35 tarihlerine gelindiğinde bu zemine işletme ekonomisi ilminin konulması ve “Ticari iktisat”la “İşletme ekonomisi” dersinin mualliminin aynı kişi (M. Zühtü İnhan) olması bu tarihsel süreci, ticaret eğitimi tarihi açısından ilgi çekici kılmaktadır.

Bu çalışmada izi sürülen “İktisâd-ı ticârî” anahtar kavramının iki önemli ayrıl(a)maz parçası olan *iktisat* ve *ticaret* kelimelerinin, özellikle işletme iktisadi ilmi Türkiye'ye gelmeden önce, ticaret bilgisiyle ilgili basılı kaynakların adlarında-içeriklerinde yer aldığı görülmektedir. Bunlar arasında yükseköğretim kurumları bünyesinde okutulan ders kitapları ve eğitim

kurumlarından bağımsız olarak yayımlanan kitaplar ve materyaller (nizamname, yıllık vs.) bulunmaktadır. Bütün bunların ülkemizde işletmecilik bilgisinin gelişimine dair önemli ipuçları taşıdıkları belirtilebilir. Çünkü Türkiye’de, bugünkü anlamıyla “işletme” kavramının güncel yayınlar içerisinde ilk kez kullanıldığı 1927 yılına gelinceye kadarki süreçte (Oluç, 1973: 10), basılı kaynaklar içerisindeki işletmecilik bilgisi; *ticaret*, *iktisat*, *muhasebe*, *sevk ve idare* vb. kavramlarla ilişkilendirilmiş bir şekilde yer almaktadır. Bu nedenle işletmecilik eğitimi tarihi alanında yürütülecek olan araştırmalarda, özellikle 1927’den önceki basılı kaynaklardaki ticaret bilgisine dair tarihsel birikimin izini sürmek için, bu anahtar kavramların ilgili kaynak taramalarında dikkate alınması gerekmektedir.

Yukarıdaki paragrafta ifade edilen anahtar kavramlarla beraber, işletmecilik bilgisine yönelik tarihsel araştırmalarda, “ticaret” kavramının özel bir yeri olduğu ve bu kavrama farklı bir pencere açılabileceği de belirtilebilir. Çünkü Türkiye’nin ilk işletmecilik okulu olan Ticaret Mektebinin, tarihsel süreçte “yükseköğretim düzeyinde ticaret öğretiminin yapıldığı mektep” vurgusunu, her değişim sürecinde kullandığı görülmektedir. Bu noktada Ticaret Mektebinin kurum adı açısından geçirdiği süreçleri örnek olarak kısaca belirtmekte yarar vardır. Mektebin adındaki değişiklikler; 1883-1908 sürecinde *Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi*, 1908-1924 sürecinde *Ticaret Mekteb-i Âlisi*, 1924-1932 sürecinde *Ulûm-ı Âliyye-i Ticariyye Mektebi* ve 1932-1959 sürecinde ise *Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi* şeklindedir (Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Yıllığı, 1936; Güvemli, 2003: 130, 145). *Ticaret Mektebinin*, *İktisat ve Ticaret Mektebi* oluşuna kadar geçen yarım asırlık süreçte de (1883-1932) “ticaret” vurgusu, kurumun isimlerinde her daim yer almaktadır.

Daha sonra ise, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarındaki süreçte Ticaret Mektebinde, işletmecilik bilgisi öğretimini hedefleyen ders isim ve içeriklerinin “ticaret” kavramının ya bizzat kendisiyle ya da türevleriyle (ticarî, ticariyye, ticaretgâh, ticarethane vb.) nitelendirildiği görülmektedir (Özkul, 2016). Ayrıca Geç dönem Osmanlı’da ders kitabı olan veya ders kitabı olmayıp herhangi bir eğitim kurumundan bağımsız olarak yayımlanan bazı basılı kaynaklarda işletmeciliğin zamanın ihtiyaçlarına göre ve belirli kanun ve kurallara göre yapılmasının gerekli olduğu vurgusu, “Fenn-i ticaret” kavramı kullanılarak da yapılmaktadır (M. İskender, 1884: 8). Osmanlıların 19. yüzyılda “fen” kavramını Batı kaynaklı gözlem, deney ve kanıt dayalı bilimlerini nitelemek için, kullandıkları bilinmektedir (Keskin, 2006: 7). Bu noktada dönemin işletmecilik bilgisi için “fen” ve “ticaret” kavramlarının birlikte kullanılması, 1930’lardan önceki tarihlerde, ticaret bilgisinin işlenilmesi ve geliştirilmesi açısından ilk adım(lar) niteliğinde olduğu çıkarımı yapılabilir. Bu durum aynı zamanda, 19. yüzyıl ticaret eğitimi literatüründe kullanılan “fenn-i ticaret” kavramının, dönemin işletmecilik bilgisinin Batı

kaynaklı/eksenli bir bakış açısıyla gelişim gösterdiğinin ipuçlarını da vermektedir.

Batı ekxenli iktisadî ve ticarî düşünceler, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ülkemizde yayılmaya başlamıştır. Bu noktada 1838 Ticaret Antlaşması ve ardından 1839 Tanzimat Fermanı ile beraber Batı kaynaklı bir iktisadî ve ticarî anlayışın; Osmanlı devlet yöneticilerini, düşünürlerini, basılı kaynaklarını (Mardin, 1962/2010: 59) ve ilgili yükseköğretim kurumlarını (Ergin, 1977: 1131-1147) etkisi altına aldığı görülmektedir. Bu noktada Türkiye’nin işletmecilik/yönetim eğitimi alanlarının gelişimi üzerinde durmaya çalışmak, günümüzden geriye doğru gidildiğinde yaklaşık iki asırlık bir süreçte yayımlanan iktisadî ve ticarî kaynakların tarihsel açıdan ele alınmasının gerekliliğini hatırlatmaktadır.

İşletmecilik eğitimi tarihi çalışmalarında, göz önünde olan ve/veya ulaşılabilen kavramların, bir önceki veya daha da önceki süreçlerine doğru gidilerek söz konusu kavramın kökeni veya hikâyesi ile ilgili değerli bilgilere ulaşılabileceğinin altını çizmek gerekmektedir. Örneğin, ipucu niteliğinde olan bilgilerden yola çıkarak araştırmalara derinlik kazandırılması çabası/mantığı bu çalışmada uygulanmıştır. Öncelikle bu çalışmanın, “Alman işletme iktisadı” ilminin Türkiye’de eğitim ortamlarına 1930’lu yıllarla birlikte girişiyle başlayan *işletme alanının bilimleşme/akademikleşmesi süreci* öncesinde, ülkemizde işletmecilik bilgisi adına ne tür kaynakların varlığı söz konusuydu?” sorusunun sevkıyla yapıldığı belirtilmelidir. Tam da bu noktada; işletme iktisadı ilminin Türkiye’ye gelişini ele alan *öncül araştırmalar* içerisinde yer alan ve bu çalışma için önemli bir ipucu niteliğinde olan, “*Ticari iktisat*” dersine dair 1924 yılında Ticaret Mektebinde gösterilmeye başlaması noktasına dikkat çekilerek aktarılan değerli bir bulgunun (Erçek ve Üsdiken, 2011: 232), önceki tarihsel süreçlere doğru izi sürülmüş ve neticede ilk olarak “İktisâd-ı ticârî” başlığıyla bir ders ve bir kitaba, daha sonra da bir *ticaret bilgisi* dersinin muallimi ve kitabının müellifinin hayatına dair bilgilere ulaşılmıştır.

Bu bağlamda özellikle tarihsel araştırmalarda, anahtar kelimelere ulaşmak için bibliyografya çalışmalarının önemi büyüktür çünkü rehber niteliğindedir. Nitekim Türkiye’de işletme alanının tarihsel kökeni ile ilgili bibliyografik araştırmalarda, işletmecilik bilgisi içerikli basılı kaynaklara değinilmektedir. Fakat bu araştırmalarda özellikle 1928 tarihi öncesinde Osmanlı alfabesiyle yayımlanan kaynaklara yeteri kadar dikkat çekilmediği görülmektedir. Örneğin 1977 yılında yapılan, *Türkiye’de yayınlanmış işletmecilik kitapları* isimli çalışmada 604 tane işletmecilik kitabı hakkında bilgi verilmektedir. Bu çalışmada gösterilen en eski tarihli yayın olarak; İsmet Alkan’ın birinci baskısı 1937, ikinci, baskısı 1944 yılında yapılan *Genel İşletme Ekonomisi* adlı eseri gösterilmektedir (Öz-Alp ve Artan, 1977: 2).

Hâlbuki ülkemizde yukarıdaki paragrafta ifade edildiği gibi, Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde yayımlanmış olan işletmecilik alanına dair hatırı sayılır düzeyde tarihsel kaynak birikimi söz konusudur. 1928 Harf İnkılabından önce Türkiye'de, işletmecilik tarihi ve işletmecilik/yönetim eğitimi tarihi alanlarına katkı sağladığı düşünülebilecek içeriklere sahip olup Osmanlı alfabesiyle yayımlanan çok sayıda kitap, mecmua ve makale bulunmaktadır (Tayşır, 2015). Türkiye'de "işletmecilik eğitim tarihi" ve "işletmecilik tarihi" akademik alanlarının gelişimi için söz konusu tarihsel birikimin özellikle Türkiye'deki sosyokültürel, politik ve ekonomik süreçler göz önüne alınarak, birlikte değerlendirilmeye ihtiyacı bulunmaktadır. Böylelikle *işletme biliminin eğitimi tarihinin* daha net anlaşılması mümkün olacaktır.

Hatta işletmecilik eğitimi hakkında, sadece Osmanlı alfabesiyle yayımlanan tarihsel kaynaklara değil, günümüz Türkçe'siyle yayımlanan ve işletmecilik alanının öncüleri olarak nitelenen bilim insanlarına ve eserlerine yönelik daha çok akademik çalışmanın yapılması gerektiği söylenebilir. Çünkü bu konuda Türkiye'de, iş yapma ve işletme konularına yönelik *akademik* kaynakların, 1930'lu yıllardan itibaren ortaya çıkmaya başladığı ve bu duruma bireysel gayretlerin önemli bir katkısının olduğu belirtilmelidir. 1930-1950 tarih aralığında özellikle Alfred Isaac, Ahmet Ali Özekan, Muhlis Ete, İsmet Alkan ve M. Zühtü İnhan gibi değerli bilim insanları, işletme bilimine dair çok kıymetli eserler vermişlerdir. Burada ismi zikredilen işletme alanının öncü bilim insanları, gerek yazdıkları ders kitapları, lügatler ve ansiklopedilerle, gerekse de 1930/40'lı yılların popüler yayınlarındaki makaleleriyle Türkiye'de işletme iktisadı ilminin tanıtımı için büyük gayret göstermişlerdir (Erçek ve Üsdiken, 2011: 232, 236).

İşletmecilik/yönetim tarihi ve işletmecilik/yönetim eğitimi tarihi araştırmacılarının, yukarıda zikredilen veya zikredilemeyen birçok kıymetli bilim insanının hayatlarına ve eserlerine yönelik çalışmalar yapmaları önem arz etmektedir. Çünkü bu noktada, bilim insanlarının tecrübelerinin, yaşam hikâyelerinin ve olaylara karşı takındıkları tavırların bilinmesinin/aktarılmasının, en az kitaplarda yazılanlar kadar değerli olduğu söylenebilir. Son olarak, çabaları ve emekleriyle ülkemizde işletme alanına büyük hizmetler verdiklerine şahit olduğumuz bu değerli insanlar adına yapılacak her nitelikli çalışmanın, bilime katkı sağlamakla beraber, hakkıyla ödenen bir "vefa borcu" olduğunu da unutmamak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Bali, R. N. (1996). "Bir Yahudi Dayanışma ve Yardımlaşma Kurumu: B'nai B'rith XI. Bölge Büyük Locası Tarihçesi ve Yayın Organı Hamenora Dergisi", Müteferrika, Sayı: 8-9.

- Behar, Y. (1915). *İktisâd-ı Ticârî*, Kanaat Matbaası, Dersaadet.
- Bollettino. (1913a). Associazione Degli Antichi Studenti Della R. Scuola Superiore Di Commercio Di Venezia, Anno XV, Marzo-Luglio, N. 49.
- Bollettino. (1913b). Associazione Degli Antichi Studenti Della R. Scuola Superiore Di Commercio Di Venezia, Anno XV, Agosto-Dicembre, N. 50.
- Erçek, M., Üsdiken, B. (2011). Prof. Dr. Haydar Kazgan'a Armağan-Yakın Tarihimizin İktisadî Panoraması, Tokdemir, E., Günçavdı, Ö. ve Kayam, S. S. (Editörler) içinde "*İşletme İktisadı: Türkiye'de Bir Akademik Disiplinin Oluşumu Gelişimi ve Sönüşü*", 229-260, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Ergin, O. (1977). *Türk Maarif Tarihi*, Cilt: 3-4, Eser Matbaası, İstanbul.
- Ete, M. (1937/1985). Türkiye'de İşletme Biliminin Öncülerine Armağan içinde "*İşletme Ekonomisi İlmî*", 133-151, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi-İşletme İktisadı Enstitüsü 30. Yıl Yayınları, No: 12, Venüs Ofset.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1946). *Türkiye'de İktisat Tedrisatı Tarihçesi ve İktisat Fakültesi Teşkilatı*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul.
- Güvemli, O. (2003). *İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri Tarihi*, Avcıol Basım Yayın, İstanbul.
- <http://polovea.sebina.it>. (2017). "Le Finanze Turche/Yakır Behar" <http://polovea.sebina.it/SebinaOpac/Opac?action=documentview&sessID=D87437B36DF8D74035B50DA62E3CE32B@21e564bd&docID=1>, Erişim Tarihi: 10.09.2017.
- (İsmail) Hamid. (1909). *Malûmât-ı Ticariyye*, Matbaa-i Amire, İstanbul.
- Keskin, N. E. (2006). "*Türkiye'de Kamu Yönetimi Disiplininin Köken Sorunu*", Amme İdaresi Dergisi, 39(2): 1-28.
- Koraltürk, M. 2001. "*İktisadiyat Mecmuası ve Dizini*", Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırma Dergisi, 11: 295-331.
- Kubbealtı Lugatı. (2017). "Sanat", "Sınâî" ve "Sınâat", Erişim Tarihi: 10.10.2017.
- M. İskender. (1884). *Rehber-i Ticaret*, Matbaa-i Osmaniyye, İstanbul.
- Mardin, Ş. (1962/2010). Siyasal ve Sosyal Bilimler-Makaleler-2 içinde "*Türkiye'de İktisadî Düşüncenin Gelişmesi (1838-1918)*", 51-115, İletişim Yayınları, İstanbul.

- Oktar, T. (1998). *Osmanlı Toplumunda Kadının Çalışma Yaşamı-Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi*, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul.
- Oluç, M. (1973). “*Türkiye’de İşletmecilik Öğretiminin Tarihçesi*”, *Sevk ve İdare Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 63.
- Öz-Alp, Ş., Artan, S. (1977). *Türkiye’de Yayınlanmış İşletmecilik Kitapları*, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Basımevi. Eskişehir.
- Özkul, A. S. (2016). “*Ticaret Mekteb-i Âlisi Ders İçerikleri Üzerine Bir İnceleme: 1883-1930, Usul-i Ticaret Dönemi*”, 24. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı: 457-466, İstanbul.
- Tayşir, E. A. (2015). “*Harf Devrimi Öncesi Yayımlanan İşletme-İktisat Konulu Süreli Yayınlar Üzerine Bir Araştırma*”, 23. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı: 117-119, Muğla.
- TDK. (2017). Büyük Türkçe Sözlük, Erişim Tarihi: 10.09.2017.
- Ticaret Mekteb-i Âlisi Müfredatlı Ders Programı. (1913). Matbaa-i Âmire, İstanbul.
- Ticaret Mekteb-i Âlisi Talimatname ve Müfredatlı Ders Programı. (1916). Matbaa-i Âmire, İstanbul.
- Üsdiken, B. (2003). “*Türkiye’de İş Yapmanın ve İşletmenin Akademikleştirilmesi 1930-1950*”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 58 (1): 119-147.
- www.behmoiras.org. (2017). “Descendants of Mordechai Behmoiras2”, <https://www.behmoiras.org/wp-content/uploads/2011/01/Behmoiras-Tree-Tribe-02.pdf>, Erişim Tarihi: 10.09.2017.
- Yazman, A. T. (1985). Türkiye’de İşletme Biliminin Öncülerine Armağan içinde “*Prof. Dr. Zühtü İnhan*”, 37-43, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi-İşletme İktisadi Enstitüsü 30. Yıl Yayınları, No: 12, Venüs Ofset.
- Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebinin 50. Yılından Marmara Üniversitesinin 117. Yılına Armağan. (1933/2000), İstanbul.
- Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Yıllığı. (1936).